

УДК 336.511: 303.71

Бойко С.В.

БЮДЖЕТНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІКО-СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИДАТКОВОЇ ЧАСТИНИ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ

У статті визначено структуру видаткової частини бюджету як індикатора потреб соціального та економічного розвитку суспільства, що мають пріоритетне значення. Досліджено особливості застосування основних статистичних методів для оцінювання видатків бюджету та обґрунтовано, що лише комплексне використання статистичних методів дасть змогу провести повноцінне оцінювання видаткової частини бюджету загалом та пріоритетних напрямів фінансування зокрема. Проведено статистичний аналіз та виявлено бюджетні пріоритети видаткової частини зведеного бюджету України за ознаками частки у загальному обсязі витрат зведеного бюджету, рівнем виконання планових показників і ступенем інтенсивності збільшення.

Ключові слова: бюджет, бюджетні пріоритети, видатки бюджету, функціональна класифікація видатків, статистичний аналіз, відносні показники, середні показники.

Постановка проблеми. Видатки бюджету повинні спрямовуватися на задоволення потреб соціального-культурного та економічного розвитку суспільства. Відповідно структура видаткової частини бюджету свідчить про пріоритетність у фінансуванні функцій держави і, на жаль, вона не завжди відповідає необхідним цілям розвитку суспільства. У більшості країн світу та в Україні постає дилема вибору: поточні та капітальні видатки. З одного боку, необхідно забезпечити соціальний захист населення, охорону здоров'я та освіти, а, з іншого – підтримання розвитку національної економіки шляхом активної державної інвестиційної політики.

Погоджуємося з твердженням, що «ефективність державних видатків зумовлена більше їхньою структурою, ніж обсягами, котра визначається важливістю заходів, що фінансуються з бюджету, для збереження цінностей суспільства та забезпечення його розвитку» [1, с. 107]. Можемо стверджувати, що у структурі видатків бюджету України мають місце диспропорції, які гальмують подальший розвиток країни, а тому аналіз видаткової частини бюджету повинен бути основою її оптимізації для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам дослідження видаткової частини бюджету присвячено наукові дослідження таких відомих економістів, як В. Андрущенко, І. Луніна, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Д. Полозенко, Н. Савчук, В. Федосов, С. Юрій та інші. Застосування статистичних методів для оцінки різних складових державних фінансів досліджено у працях таких українських учених, як С. Заєць, К. Захожай, О. Мазуренко, О. Рудницька,

О. Чубка, П. Вашків, І. Манцуrow, А. Шустіков, Ю. Мішура, слід відмітити комплексні дослідження Л. Момотюк [2], С. Гасанова [3]. Незважаючи на дослідження у галузі фінансової статистики загалом, застосування статистичних методів для оцінювання видаткової частини бюджету не знайшло належного відображення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження бюджетних пріоритетів видаткової частини бюджету України за допомогою методів статистичного аналізу. Для досягнення визначеної мети було поставлено такі завдання: систематизувати бюджетні пріоритети за функціональною класифікацією видатків з використанням таких методів статистичного аналізу, як зведення, групування, відносні та середні величини; обґрунтувати напрями оптимізації бюджетних пріоритетів з урахуванням особливостей сучасного соціально-економічного стану України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняні учені-фінансисти функції держави об'єднують у три групи функцій першого порядку: управлінську, яка об'єднує підфункції, пов'язані із забезпеченням функціонування держави (організаційно-управлінська, політична, оборонна, охоронна, законотворча, інформаційна, ідеологічна), економічну, яка об'єднує підфункції, пов'язані з забезпеченням ефективного функціонування економіки (організаційно-економічна, регулятивна, інвестиційна, наукова, контрольна); соціальну, яка об'єднує підфункції, пов'язані із забезпеченням соціальних потреб людей та реалізації особистості (культурно-виховна, освітня, охорони здоров'я, соціального захисту) [4, с. 13-14]. Аналіз структури видатків бюджету проведемо відповідно до положень чинної бюджетної класифікації, яка передбачає виникнення десятьох функцій: загальнодержавні функції; оборона; громадський порядок, безпека та судова влада; економічна діяльність; охорона навколишнього природного середовища; житло-

© Бойко Світлана Василівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту, Білоцерківський інститут економіки та управління, м. Біла Церква, тел.: 0971931397, e-mail: svitlanaboyko@ukr.net

во-комунальне господарство; охорона здоров'я; духовний та фізичний розвиток; освіта; соціальний захист та соціальне забезпечення [5].

Вважаємо, що основними статистичними методами, які доцільно застосувати для аналізу видаткової частини бюджету є зведення й

групування статистичних даних; аналіз відносних і середніх показників; аналіз рядів розподілу; аналіз взаємозв'язків; аналіз динамічних рядів; аналіз тенденцій розвитку та коливань, індексний метод; вибіркового метод; таблично-графічний метод (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості застосування основних статистичних методів для оцінювання видатків бюджету*

| № з/п | Методи | Характеристика |
|-------|--|--|
| 1 | Зведення і групування | Зведення – упорядкування статистичних матеріалів, отриманих внаслідок статистичного спостереження або офіційних статистичних даних про стан планування та виконання видаткової частини бюджету Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, розпорядників бюджетних коштів. Групування – розподіл сукупності на типи і групи за найбільш характерними ознаками. Метою статистичного групування видаткової частини може бути поділ за різними ознаками: економічним призначенням, бюджетними програмами, головним розпорядником бюджетних коштів, функціями, фондами бюджету, територіальною ознакою, ступенем виконання окремих статей видатків та ін. |
| 2 | Відносні та середні величини | Відносні величини характеризують кількісні співвідношення між соціально-економічними явищами і процесами, також характеризуватимуть кількісні співвідношення між видатковою частиною бюджету, її складовими та іншими явищами і процесами соціально-економічного розвитку держави. Найбільш використовуваними є такі відносні величини: динаміки, структури, координації, виконання плану, порівняння зі стандартом, просторового порівняння, інтенсивності та ін. Для зведеної кількісної характеристики видатків статистика використовує такий розповсюджений узагальнюючий показник як середня величина – середня арифметична, середня геометрична, середня гармонічна. |
| 2.1 | відносна величина динаміки | характеризує напрям та інтенсивність зміни рівня видатків бюджету чи окремих статей видаткової частини в часі |
| 2.2 | відносна величина структури | характеризує питому вагу окремих складових видаткової частини бюджету в загальному розмірі видатків, обчислюють таку відносну величину шляхом відношення частини до цілого |
| 2.3 | відносна величина координації | характеризує співвідношення частин цілого між собою, наприклад, співвідношення видатків загального та спеціального фондів видатків бюджету, видатків за однією функцією до видатків за іншою (загальнодержавні функції та освіта, соціальний захист та охорона навколишнього середовища), поточних та капітальних |
| 2.4 | відносна величина виконання плану | характеризує відношення запланованого рівня видатків, що визначене у Законі України «Про державний бюджет на поточний рік» та фактично досягнутого рівня |
| 2.5 | відносна величина просторового порівняння | характеризує регіональні чи міжнародні порівняння видаткової частини бюджету. По-перше, необхідно досліджувати рівень децентралізації видатків за регіонами України, по-друге, порівнювати основні показники рівня, структури та динаміки видаткової частини України з аналогічними показниками інших держав |
| 2.6 | відносна величина порівняння зі стандартом | передбачає порівняння фактичних значень з нормативними. Необхідно використовувати положення чинного законодавства та проводити моніторинг їх дотримання |
| 2.7 | відносна величина інтенсивності | характеризує ступінь поширення або розвитку певного явища в певному середовищі. Інтерпретація відносної величини інтенсивності щодо видаткової частини бюджету може бути видатки бюджету на одну особу, видатки бюджету стосовно ВВП, видатки бюджету на одного розпорядника бюджетних коштів тощо |
| 3 | Аналіз рядів розподілу, концентрації, диференціації та подібності розподілів | Визначення типового рівня видаткової частини бюджету та його статей, вимірювання варіації ознаки, ступеня згрупованості індивідуальних значень ознаки навколо центра розподілу, оцінювання особливостей варіації, ступеня її відхилення від симетрії, оцінювання нерівномірності розподілу значень ознаки між окремими елементами сукупності, тобто ступінь їх концентрації. |
| 4 | Аналіз взаємозв'язків | Визначення форми зв'язку; вимірюється тіснота (сила) зв'язку; виявляється вплив окремих чинників на результативну ознаку. Для дослідження взаємозв'язків видаткової частини бюджету необхідно використати такі показники: валовий внутрішній продукт, доходи бюджету, державний борг, сукупне споживання, рівень інвестицій в економіку, рівень виробництва в окремих галузях. |
| 5 | Аналіз динамічних рядів | Визначення та характеристика закономірностей, що проявляються на різних етапах розвитку бюджетної системи, тенденції розвитку та особливості. У процесі аналізу динаміки видатків бюджету розраховують і використовують такі аналітичні показники: абсолютний приріст, темп росту, темп приросту і абсолютне значення одного відсотка приросту. |
| 6 | Аналіз тенденцій розвитку та коливань | Виявлення основної тенденції (тренду) видатків бюджету проводиться методами укрупнення інтервалів, рухомої середньої і аналітичним вирівнюванням. |
| 7 | Таблично-графічний метод | Призначений для раціонального, наочного та систематичного представлення результатів статистичного аналізу видаткової частини бюджету. |

* Складено автором

Таким чином, лише комплексне використання статистичних методів дасть змогу провести повноцінне оцінювання видаткової частини бюджету загалом та пріоритетних напрямів зокрема. Розпочнемо аналіз видаткової частини бюджету з групування, тобто розподілу видатків за функціональною класифікацією, за групувальною ознакою визначимо розмір видатків. Кількість груп, обчислена за формулою Стерджеса, повинна становити 4. Проте, для зручності та зрозумілості проведених розрахунків утворимо 5 груп з рівними інтервалами.

Ширина інтервалів для утворення груп з рівними інтервалами обчислюється за формулою:

$$h = \frac{x_{\max} - x_{\min}}{m} \quad [6, \text{с. 81}],$$

де h – ширина інтервалу, x_{\max} – максимальне значення ознаки у межах сукупності, x_{\min} – мінімальне значення ознаки у межах сукупності, m – кількість груп.

Статистичні дані про стан виконання видаткової частини Зведеного бюджету України у 2007–2015 рр. наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Видатки Зведеного бюджету України (2007–2015 рр.), млн грн*

| | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | січень-липень 2015 |
|--|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------------------|
| Загальнодержавні функції | 24271 | 30829 | 33156 | 44902 | 49875 | 54590 | 61702 | 76846 | 65479 |
| Оборона | 9417 | 11733 | 9663 | 11347 | 13242 | 14487 | 14844 | 27365 | 24447 |
| Громадський порядок, безпека та судова влада | 18446 | 27081 | 24346 | 28826 | 32638 | 36681 | 39409 | 44865 | 25162 |
| Економічна діяльність | 40523 | 51322 | 39753 | 43832 | 57124 | 62377 | 50758 | 43638 | 21956 |
| Охорона навколишнього природного середовища | 2241 | 2765 | 2539 | 2872 | 3891 | 5298 | 5594 | 3482 | 2081 |
| Житлово-комунальне господарство | 5900 | 8968 | 7498 | 5431 | 8679 | 20060 | 7705 | 17809 | 4479 |
| Охорона здоров'я | 26718 | 33560 | 36565 | 44745 | 48962 | 58454 | 61569 | 57150 | 35162 |
| Духовний та фізичний розвиток | 5688 | 7916 | 8330 | 11525 | 10755 | 13640 | 13661 | 13858 | 8298 |
| Освіта | 44334 | 60959 | 66774 | 79826 | 86254 | 101561 | 105539 | 100110 | 61692 |
| Соціальний захист та соціальне забезпечення | 48517 | 74070 | 78775 | 104535 | 105435 | 125307 | 145063 | 138005 | 86530 |
| Разом | 226054 | 309204 | 307399 | 377843 | 416854 | 492455 | 505844 | 523126 | 335285 |

* Складено автором за даними Державної казначейської служби України [7]

Визначимо ширину інтервалів для кожного з досліджуваних років, млн грн:

$$h_{2007} = \frac{48517 - 2241}{5} = 9255; \quad h_{2010} = \frac{104535 - 2872}{5} = 20333; \quad h_{2013} = \frac{145063 - 5594}{5} = 27894;$$

$$h_{2008} = \frac{74070 - 2765}{5} = 14261; \quad h_{2011} = \frac{105435 - 3891}{5} = 20309; \quad h_{2014} = \frac{138005 - 3482}{5} = 26905;$$

$$h_{2009} = \frac{78775 - 2539}{5} = 15247; \quad h_{2012} = \frac{125307 - 5298}{5} = 24002; \quad h_{2015} = \frac{86530 - 2081}{5} = 16890.$$

Групування видаткової частини Зведеного бюджету за функціональною класифікацією у 2007–2015 рр. наведене у табл. 3.

Як видно з табл. 3 до першої групи з найнижчим рівнем видатків завжди належали видатки на оборону, охорону навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, духовний та фізичний розвиток. До другої

групи з низьким рівнем фінансування належали протягом всього досліджуваного періоду видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, проте зміни у бюджетних пріоритетах призводили до зменшення витрат на загальнодержавні функції у 2008 р., економічну діяльність у 2013–2015 рр., охорону здоров'я у 2014–2015 рр. Третя група з середнім рівнем пріорите-

тності у видатковій частині бюджету є досить динамічною за своїм складом. Так, видатки на охорону здоров'я були складовим елементом третьої групи протягом 2007–2013 рр., загальнодержавні функції – лише у 2007, 2009–2014 рр., економічна діяльність – 2009–2012 рр. До четвертої групи видатків належали переважно видатки на освіту, а найбільший пріоритет мали видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Підтвердженням положення про визначену пріоритетність у видатковій частині бюджету повинно стати застосування відносних та середніх величин: відносна величина структури та середня арифметична проста.

Застосування відносних показників структури для визначення частки кожної груп видатків за функціональною класифікацією у загальному обсягу видатків зведеного бюджету наведено у табл. 4.

Таблиця 3

Групування видаткової частини Зведеного бюджету України у 2007-2015 рр.*

| | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | січень-липень 2015 |
|-----|---|---|---|---|--|---|---|---|---|
| I | 2241-11497 Оборона; охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток | 2765-17026 Оборона; охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток | 2539-17786 Оборона; охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток | 2872-23205 Оборона; охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток | 3891-24200 Оборона; охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток | 5298-29300 Оборона; охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток | 5594-33488 Оборона; охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток | 3482-30386 Оборона; охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток | 2081-18971 Охорона навколишнього природного середовища; ЖКГ; духовний та фізичний розвиток |
| | 11497-20752 Громадський порядок, безпека та судова влада | 17026-31287 Загальнодержавні функції; громадський порядок, безпека та судова влада | 17786-33033 Громадський порядок, безпека та судова влада | 23205-43537 Громадський порядок, безпека та судова влада | 24200-44508 Громадський порядок, безпека та судова влада | 29300-53302 Громадський порядок, безпека та судова влада | 33488-61382 Громадський порядок, безпека та судова влада | 30386-57291 Громадський порядок, безпека та судова влада | 18971-35861 Оборона; громадський порядок, безпека та судова влада; економічна діяльність; охорона здоров'я |
| II | 20752-30007 Загальнодержавні функції; охорона здоров'я | 31287-45548 Охорона здоров'я | 33033-48281 Загальнодержавні функції; економічна діяльність; охорона здоров'я | 43537-63870 Загальнодержавні функції; економічна діяльність; охорона здоров'я | 44508-64817 Загальнодержавні функції; економічна діяльність; охорона здоров'я | 53302-77303 Загальнодержавні функції; економічна діяльність; охорона здоров'я | 61382-89275 Загальнодержавні функції; охорона здоров'я | 57291-84196 Загальнодержавні функції | 35861-52750 Оборона; громадський порядок, безпека та судова влада; економічна діяльність; охорона здоров'я |
| | 30007-39262 - | 45548-59809 Економічна діяльність | 48281-63528 - | 63870-84202 Освіта | 64817-85126 - | 77303-101305 - | 89275-117169 Освіта | 84196-111100 Освіта | 52750-69640 Загальнодержавні функції; освіта |
| III | 39262-48517 Економічна діяльність; освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 59809-74070 Освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 63528-78775 Освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 84202-104535 Соціальний захист та соц. забезпечення | 85126-105435 Освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 101305-125307 Освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 117169-145063 Соціальний захист та соц. забезпечення | 111100-138005 Соціальний захист та соц. забезпечення | 69640-86530 Соціальний захист та соц. забезпечення |
| | 48517-30007 - | 74070-59809 - | 78775-63528 - | 104535-84202 - | 105435-85126 - | 125307-101305 - | 145063-117169 - | 138005-111100 - | 86530-69640 - |
| IV | 30007-39262 - | 45548-59809 Економічна діяльність | 48281-63528 - | 63870-84202 Освіта | 64817-85126 - | 77303-101305 - | 89275-117169 Освіта | 84196-111100 Освіта | 52750-69640 Загальнодержавні функції; освіта |
| V | 39262-48517 Економічна діяльність; освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 59809-74070 Освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 63528-78775 Освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 84202-104535 Соціальний захист та соц. забезпечення | 85126-105435 Освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 101305-125307 Освіта; соціальний захист та соц. забезпечення | 117169-145063 Соціальний захист та соц. забезпечення | 111100-138005 Соціальний захист та соц. забезпечення | 69640-86530 Соціальний захист та соц. забезпечення |
| | 48517-30007 - | 74070-59809 - | 78775-63528 - | 104535-84202 - | 105435-85126 - | 125307-101305 - | 145063-117169 - | 138005-111100 - | 86530-69640 - |

* Складено автором за даними Державної казначейської служби України [7] та власними розрахунками

Таблиця 4

Структура видатків Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією (2007–2015 рр.), %*

| | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | січень-липень 2015 |
|--|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------|--------------------|
| Загальнодержавні функції | 10,74 | 9,97 | 10,79 | 11,88 | 11,96 | 11,09 | 12,20 | 14,69 | 19,53 |
| Оборона | 4,17 | 3,79 | 3,14 | 3,00 | 3,18 | 2,94 | 2,93 | 5,23 | 7,29 |
| Громадський порядок, безпека та судова влада | 8,16 | 8,76 | 7,92 | 7,63 | 7,83 | 7,45 | 7,79 | 8,58 | 7,50 |
| Економічна діяльність | 17,93 | 16,60 | 12,93 | 11,60 | 13,70 | 12,67 | 10,03 | 8,34 | 6,55 |
| Охорона навколишнього природного середовища | 0,99 | 0,89 | 0,83 | 0,76 | 0,93 | 1,08 | 1,11 | 0,67 | 0,62 |
| Житлово-комунальне господарство | 2,61 | 2,90 | 2,44 | 1,44 | 2,08 | 4,07 | 1,52 | 3,40 | 1,34 |
| Охорона здоров'я | 11,82 | 10,85 | 11,89 | 11,84 | 11,75 | 11,87 | 12,17 | 10,92 | 10,49 |
| Духовний та фізичний розвиток | 2,52 | 2,56 | 2,71 | 3,05 | 2,58 | 2,77 | 2,70 | 2,65 | 2,47 |
| Освіта | 19,61 | 19,71 | 21,72 | 21,13 | 20,69 | 20,62 | 20,86 | 19,14 | 18,40 |
| Соціальний захист та соціальне забезпечення | 21,46 | 23,95 | 25,63 | 27,67 | 25,29 | 25,45 | 28,68 | 26,38 | 25,81 |
| Разом | 100,00 | 100,00 | 100,00 | 100,00 | 100,00 | 100,00 | 100,00 | 100,00 | 100,00 |

* Складено автором за даними Державної казначейської служби України [7] та власними розрахунками

Середні значення питомої ваги окремих статей видатків протягом 2007–2015 рр. обчислені за даними табл. 4, набували таких значень: соціальний захист та соціальне забезпечення – 25,59%; освіта – 20,21%; загальнодержавні функції – 12,54%; економічна діяльність – 12,26%; охорона здоров'я – 11,51%; громадський порядок, безпека та судова влада – 7,96%; оборона – 3,96%; духовний та фізичний розвиток – 2,67%; житлово-комунальне господарство – 2,42%; охорона навколишнього природного середовища – 0,87%.

Як свідчать обчислені нами відносні показники структури, беззаперечний пріоритет у видатковій частині мали видатки на соціальний захист на соціальне забезпечення. Їх частка коригувалася від 21,46% у 2007 р. до 28,68% у 2013 р., з незначним зменшенням у 2015 р. до 25,81%. Кошти за цим напрямом спрямовувалися на соціальний захист на випадок непрацевдатності, пенсіонерів, ветеранів війни та праці, сім'ї, дітей і молоді, безробітних та інших категорій населення. Основним напрямом видатків на соціальний захист є видатки на пенсійне забезпечення тих категорій пенсіонерів, які отримують пенсії з державного бюджету (військовослужбовці рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби і члени їхніх сімей; військовослужбовці та особи начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ; інші особи, визначені законом), доплати, надбавки, підвищення до пенсій, додаткові пенсії, пенсії за особливі заслуги перед Україною та покриття дефіциту Пенсійного фонду України. По-перше, щороку з бюджету виділяються десятки мільярдів гривень для збалансування Пенсійного фонду: 2007 р. – 26,0 млрд грн, 2008 р. – 42,6 млрд грн, 2009 р. – 50,5 млрд грн, 2010 р. – 67,1 млрд грн, 2011 р. – 61,7 млрд грн, 2012 р. – 68,3 млрд грн, 2013 р. – 87,3 млрд грн, 2014 р. – 79,8 млрд грн. По-друге, частка видатків на пенсійне забезпечення коливалася протягом досліджуваних років від 11,50 до 17,78%, що перевищувало видатки за сімома з десяти груп видатків: загальнодержавні функції, економічна діяльність, охорона здоров'я, громадський порядок, безпека та судова влада, оборона, духовний і фізичний розвиток, житлово-комунальне господарство, охорона навколишнього природного середовища.

Другим за пріоритетністю напрямом видатків бюджету є освіта, близько п'ятої частини бюджетних коштів спрямовується на фінансування дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної та позашкільної освіти, а також на програми матеріального забезпечення навчальних закладів.

Видатки на загальнодержавні функції займають третю позицію серед бюджетних пріоритетів, яка передбачає видатки на органи державного управління, органи місцевої влади та місце-

вого самоврядування, фінансову та зовнішньополітичну діяльність, проведення виборів та референдумів, обслуговування боргу. Саме остання складова видатків на загальнодержавні функції потребує особливої уваги, оскільки стрімке нарощення державного боргу створює додаткове боргове навантаження на бюджет. Якщо у 2008 р. видатки на обслуговування державного боргу становили близько одного відсотка у загальній структурі видатків або 4,3 млрд грн, то агресивна боргова політика призвела до збільшення частки таких видатків до 9,45% або 49,4 млрд. грн у 2014 р. Таким чином, за останнє десятиріччя боргове навантаження на бюджет зросло у 10 разів, а видатки на обслуговування боргу у 2014 р. перевищували такі групи видатків: оборона, громадський порядок, безпека та судова влада, економічна діяльність, охорона навколишнього природного середовища, духовний і фізичний розвиток.

Роль держави у стимулюванні економічної діяльності реалізовується шляхом державних капітальних вкладень, бюджетних кредитів, субсидій і дотацій тощо. Видатки бюджету за напрямом «Економічна діяльність» є четвертими за пріоритетністю, проте має місце чітко виражена тенденція до зменшення їх частки у загальній структурі видаткової частини зведеного бюджету. Так, у 2007 р. частка видатків на економічну діяльність становила 17,93% всіх видатків бюджету, тобто максимальне значення за досліджуваній період. У 2008 р. розпочалося стрімке зменшення частки видатків на економічну діяльність, яке триває і нині. У 2007 р. найбільше витрат спрямовувалося на дорожнє господарство та програми підтримки сільського господарства; у 2008–2009 рр. мали місце структурні зміни щодо пріоритетів дорожнього господарства та видатків нафтогазовій та вугільній галузям; 2010–2014 рр. – дорожнє господарство, вугільна галузь та сільське господарство.

П'ятою позицією у ієрархії бюджетних пріоритетів видаткової частини є охорона здоров'я за напрямом фінансування поліклінік і амбулаторій, швидкої та невідкладної допомоги, лікарень та санаторно-курортних закладів, санітарно-профілактичних та протиепідемічних заходів і закладів тощо.

Всі інші напрями видатків мають частку менше 10% і фінансуються за залишковим принципом. До таких видатків належать видатки на громадський порядок, безпеку та судову владу, оборону, духовний і фізичний розвиток, житлово-комунальне господарство, охорону навколишнього природного середовища.

Одним з напрямів дослідження пріоритетності державних видатків є визначення ступеня виконання планових показників видатків з використанням відносної величини виконання плану (табл. 5).

**Стан виконання планових показників видатків зведеного бюджету України
за функціональною класифікацією (2007-2014 рр.), %***

| | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 |
|--|--------|-------|-------|--------|-------|-------|-------|-------|
| Загальнодержавні функції | 91,11 | 78,33 | 69,67 | 95,65 | 95,85 | 94,43 | 94,19 | 93,87 |
| Оборона | 88,80 | 95,97 | 74,38 | 83,49 | 91,52 | 83,37 | 91,84 | 95,14 |
| Громадський порядок, безпека та судова влада | 98,21 | 97,04 | 95,60 | 97,53 | 97,33 | 95,53 | 94,88 | 95,58 |
| Економічна діяльність | 88,36 | 86,41 | 64,36 | 83,67 | 81,27 | 80,30 | 75,02 | 76,94 |
| Охорона навколишнього природно- го середовища | 87,76 | 88,34 | 80,40 | 39,64 | 61,22 | 51,42 | 50,23 | 52,51 |
| Житлово-комунальне господарство | 90,49 | 86,79 | 88,79 | 61,85 | 76,92 | 87,29 | 61,23 | 82,34 |
| Охорона здоров'я | 100,74 | 97,89 | 98,82 | 100,24 | 99,64 | 97,40 | 94,78 | 89,13 |
| Духовний та фізичний розвиток | 100,11 | 96,03 | 94,72 | 96,47 | 94,77 | 90,10 | 88,58 | 84,31 |
| Освіта | 98,35 | 97,55 | 95,88 | 96,99 | 97,15 | 96,96 | 94,26 | 88,59 |
| Соціальний захист та соціальне забезпечення | 94,44 | 96,00 | 94,87 | 97,74 | 98,53 | 97,38 | 98,30 | 90,72 |
| Разом | 94,34 | 92,43 | 85,89 | 93,45 | 93,83 | 92,37 | 91,22 | 88,93 |

*Складено автором за даними Державної казначейської служби України [7] та власними розрахунками

За даними, наведеними у табл. 5, можна виділити кілька ключових тенденцій виконання видаткової частини зведеного бюджету: 1) щорічне невиконання планових показників, тобто обсягу видатків, визначеного у Законі України «Про Державний бюджет» та рішеннях про місцеві бюджети, що свідчить, з одного боку, про низьку якість планування у бюджетному менеджменті, а з іншого – про недостатню бюджетну дисципліну з боку органів державної влади та управління; 2) середній рівень недовиконання видатків зведеного бюджету у 2007–2014 рр. становив 92%, проте мала місце диференціація виконання планових показників видатків за функціональним призначенням: охорона здоров'я – 97,33%; громадський порядок, безпека та судова влада – 96,46%; соціальний захист та соціальне забезпечення – 96,00%; освіта – 95,72%; духов-

ний та фізичний розвиток – 93,14%; загальнодержавні функції – 89,14%; оборона – 88,06%; економічна діяльність – 79,54%; житлово-комунальне господарство – 79,46%; охорона навколишнього природного середовища – 63,94%; 3) невиконання планових показників відбувається одночасно з невиконанням положень чинного законодавства, що визначає мінімальні межі для окремих груп видатків. Наприклад, бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності повинно бути у розмірі не менше 1,7% ВВП [8].

Одним з методів оцінювання пріоритетності видаткової частини бюджету є застосування відносної величини динаміки, що дасть змогу визначити напрям та інтенсивність зміни розмірів видатків бюджету загалом, та за функціями держави зокрема (табл. 6)

Таблиця 6

Динаміка (темпи росту) видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією (2007-2014 рр.)*

| | 2008/ 2007 | 2009/ 2008 | 2010/ 2009 | 2011/ 2010 | 2012/ 2011 | 2013/ 2012 | 2014/ 2013 |
|---|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| Загальнодержавні функції | 1,27 | 1,08 | 1,35 | 1,11 | 1,09 | 1,13 | 1,25 |
| Оборона | 1,25 | 0,82 | 1,17 | 1,17 | 1,09 | 1,02 | 1,84 |
| Громадський порядок, безпека та судова влада | 1,47 | 0,90 | 1,18 | 1,13 | 1,12 | 1,07 | 1,14 |
| Економічна діяльність | 1,27 | 0,77 | 1,10 | 1,30 | 1,09 | 0,81 | 0,86 |
| Охорона навколишнього природного середовища | 1,23 | 0,92 | 1,13 | 1,35 | 1,36 | 1,06 | 0,62 |
| Житлово-комунальне господарство | 1,52 | 0,84 | 0,72 | 1,60 | 2,31 | 0,38 | 2,31 |
| Охорона здоров'я | 1,26 | 1,09 | 1,22 | 1,09 | 1,19 | 1,05 | 0,93 |
| Духовний і фізичний розвиток | 1,39 | 1,05 | 1,38 | 0,93 | 1,27 | 1,00 | 1,01 |
| Освіта | 1,38 | 1,10 | 1,20 | 1,08 | 1,18 | 1,04 | 0,95 |
| Соціальний захист та соціальне забезпечення | 1,53 | 1,06 | 1,33 | 1,01 | 1,19 | 1,16 | 0,95 |
| Разом | 1,37 | 0,99 | 1,23 | 1,10 | 1,18 | 1,03 | 1,03 |

* Складено автором за даними Державної казначейської служби України [7] та власними розрахунками

Видаткова частина бюджету України як і будь-який економічний показник в умовах економічної та фінансової нестабільності (коливання валютних курсів, високі темпи інфляції) є досить динамічною, проте темп приросту видатків за одним напрямом може відбуватися з одночасним збільшенням або зменшенням за іншим. За даними табл. 6 ми визначили показники динаміки за 2007–2014 рр. за умови, що загальний обсяг видаткової частини збільшився у 2,3 раза, а середньорічне зростання на 13%. Найбільш динамічними виявилися видатки на загальнодержавні функції з середнім щорічним збільшенням – 18%, що стало наслідком збільшення витрат на обслуговування державного боргу та проведення парламентських та президентських виборів у 2007, 2010, 2012, 2014 рр., середнє щорічне збільшення на рівні 16-17% характерне для видатків

на житлово-комунальне господарства, соціальний захист та соціальне забезпечення, оборону (збільшення видатків у 2014 р., що пов'язане з проведенням антитерористичної операції); 14% – громадський порядок, безпека та судова влада, а також духовний та фізичний розвиток; 12% – освіта; 11% – охорона здоров'я; 6% – охорона навколишнього природного середовища і лише на 1% збільшилися видатки на економічну діяльність.

Отже на основі використаних статистичних методів та обчислених статистичних показників побудуємо матрицю бюджетних пріоритетів видаткової частини зведеного бюджету України за ознаками частки у загальному обсязі витрат зведеного бюджету, рівнем виконання планових показників та ступенем інтенсивності збільшення (табл. 7).

Таблиця 7

Матриця бюджетних пріоритетів видаткової частини зведеного бюджету України за різними ознаками*

| Позиція | Питома вага у загальному обсязі видатків зведеного бюджету | Рівень виконання планових показників | За ступенем інтенсивності збільшення |
|---------|--|--|--|
| 1 | Соціальний захист та соціальне забезпечення | Охорона здоров'я | Загальнодержавні функції |
| 2 | Освіта | Громадський порядок, безпека та судова влада | Житлово-комунальне господарство |
| 3 | Загальнодержавні функції | Соціальний захист та соціальне забезпечення | Соціальний захист та соціальне забезпечення |
| 4 | Економічна діяльність | Освіта | Оборона |
| 5 | Охорона здоров'я | Духовний та фізичний розвиток | Громадський порядок, безпека та судова влада |
| 6 | Громадський порядок, безпека та судова влада | Загальнодержавні функції | Духовний та фізичний розвиток |
| 7 | Оборона | Оборона | Освіта |
| 8 | Духовний та фізичний розвиток | Житлово-комунальне господарство | Економічна діяльність |
| 9 | Житлово-комунальне господарство | Економічна діяльність | Охорона здоров'я |
| 10 | Охорона навколишнього природного середовища | Охорона навколишнього природного середовища | Охорона навколишнього природного середовища |

Примітка: позиції бюджетних пріоритетів наведені у порядку спадання; затемнені ті функції рівень яких вищий, ніж загальний рівень видаткової частини зведеного бюджету

* Складено автором

Як видно з табл. 7, бюджетні пріоритети видаткової частини бюджету України диверсифікуються залежно від ознак. Якщо на соціальний захист та соціальне забезпечення виділяється найбільше коштів з бюджету, водночас рівень виконання запланованих видатків не найвищий з щорічним зменшенням програм соціального захисту. Аналогічною є ситуація з фінансуванням освіти та економічної діяльності. Таким чином, у бюджетному менеджменті України має місце невідповідність у формуванні бюджетних пріоритетів та відсутність середньострокової стратегії формування та використання бюджетних коштів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Комплексне використання статистичних методів забезпечує найбільш повне ро-

зкриття суті, закономірностей і тенденцій розвитку видаткової частини бюджету, а також фінансування окремих функцій. Оволодіння сучасними методами статистики та їх використання в управлінні дає змогу оцінити не лише стан, структуру та динаміку видатків бюджету, а й визначити основні тенденції у формуванні бюджетних пріоритетів. До бюджетних пріоритетів належить соціальний захист та соціальне забезпечення, а також освіта та охорона здоров'я. Одночасно мінімальною була роль держави у забезпеченні економічного розвитку та стимулюванні інноваційно-інвестиційних заходів, негативною залишається визначена нами тенденція до зменшування видатків на економічну діяльність. Виявлено пріоритетну

бюджетну підтримку лише паливно-енергетичного комплексу, дорожнього господарства, сільського господарства тощо. У світлі зовнішніх загроз порушення територіальної цілісності України та активізації сепаратизму у східних регіонах нашої держави необхідно збільшити видатки на оборону та громадський

порядок, безпеку та судову владу, а видатки на загальнодержавні функції зменшувати. Першочергового дослідження також потребують взаємозв'язки видатків бюджету з іншими важливими показниками соціально-економічного розвитку з метою визначення ступеня, напряму та інтенсивності їх взаємовпливу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Осецький В.Л. Державні видатки в реалізації бюджетної стратегії соціально-економічного розвитку України / В.Л. Осецький, П.А. Мороз // Фінанси України. – 2012. – №12. – С. 103–111.
2. Момотюк Л.Є. Статистика фінансів: методологія та практика: монографія / Л.Є. Момотюк. – К.: б. в., 2013. – 429 с.
3. Науково-методичні засади статистичного аналізу стійкості державних фінансів: монографія / С.С. Гасанов та ін. – Київ: ДНУ «Акад. фінанс. упр.», 2013. – 523 с.
11. Савчук Н.В. Бюджетні пріоритети демократичного суспільства: світова теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08 / Н.В. Савчук; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К., 2015. – 32 с.
12. Про бюджетну класифікацію: наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.2794.24&nobreak=1>.
1. 6.Матковський С.О. Статистика: навч. посіб. / С.О. Матковський, Л.І. Гальків, О.С. Гринькевич, О.І. Сорочак. – Львів: Новий Світ–2000, 2009. –430 с.
2. 7.Виконання Державного бюджету[Електронний ресурс] /Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>
13. Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс] .– Закон України від 13.12.1991 № 1977-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/paran425#n425>.

REFERENCES

1. Osets'kyj, V. L. & Moroz P.A. (2012). Derzhavni vydatky v realizatsii biudzhetnoi stratehii sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Public spending in the implementation of budget strategy of socio-economic development of Ukraine]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 12, 103-111 [in Ukrainian].
2. Momotiuk L. Ye. (2013). *Statystyka finansiv: metodolohiia ta praktyka [Finance statistics: Methodology and Practice]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Hasanov S.S. et al. (2013). *Naukovo-metodychni zasady statystychnoho analizu stijkosti derzhavnykh finansiv [Scientific and methodological basis of statistical analysis of sustainability of public finances]*. Kyiv: DNUU "Akad. finans. upr." [in Ukrainian].
4. Savchuk N. V. (2015). Biudzhetni priorytety demokratychnoho suspil'stva: svitova teoriia i praktyka [Budgetary priorities of a democratic society: international theory and practice]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Derzh. VNZ "Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Het'mana" [in Ukrainian].
5. Pro biudzhettu klasyfikatsiiu: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 14.01.2011 r. № 11 [On Budget classification: Decree of the Ministry of Finance of Ukraine from 01.14.2011]. *zakon.nau.ua*. Retrieved from <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.2794.24&nobreak=1>[in Ukrainian]
6. Matkovs'kyj S. O., Hal'kiv L.I., Hryn'kevych O.S., Sorochak O.I. (2009). *Statystyka [Statistics]*. L'viv: «Novyj Svit - 2000» [in Ukrainian].
7. Vykonannia Derzhavnogo biudzhetu [Execution of the State Budget]. Ofitsijnyj sajt Derzhavnoi kaznachejs'koi sluzhby Ukrainy [Official site of the State Treasury Service of Ukraine]. *www.treasury.gov.ua*. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> [in Ukrainian]
8. Pro naukovu i naukovo-tekhnicnu diial'nist' [On scientific and technical activity]. Zakon Ukrainy vid 13.12.1991 № 1977-XII [Law of Ukraine from 13.12.1991 № 1977-XII.]. *zakon4.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/paran425#n425> [in Ukrainian]

Одержано 07.09.2015 р.